

Regional biblioteksplan Gävleborg 2023-2026

En engagerad biblioteksverksamhet för hållbar utveckling

<i>Inledning</i>	3
<i>Bakgrund - socioekonomiska och kulturpolitiska förutsättningar</i>	3
<i>Bibliotekens omvärld - utmaningar</i>	4
<i>Region Gävleborgs biblioteksverksamheter</i>	6
Biblioteksutveckling Gävleborg	6
Sjukhusbiblioteken	6
Bibliotek på Bollnäs, Forsa och Västerbergs folkhögskolor.....	7
<i>Fokusområden 2023-2026</i>	8
Bibliotek som arena och aktör för en stärkt demokrati	9
Prioriterade grupper	9
Samverkan.....	9
Hållbar utveckling.....	10
Bibliotek som arena och aktör i det digitaliserade samhället	11
Prioriterade grupper	11
Samverkan.....	11
Hållbar utveckling.....	12
Bibliotek som arena och aktör i ett kontinuerligt lärande.....	13
Prioriterade grupper	13
Samverkan.....	13
Hållbar utveckling.....	14
Bibliotek som arena och aktör för litteraturens ställning, stärkt språkutveckling och ökad lust till läsning	15
Prioriterade grupper	15
Samverkan.....	15
Hållbar utveckling.....	16
Bibliotek som arena och aktör för miljömässig hållbarhet.....	17
Prioriterade grupper	17
Samverkan.....	17
<i>Biblioteksplaneprocess</i>	19
<i>Verksamheternas samordning och uppföljning</i>	20
<i>Bilagor</i>	21
Kommunernas folk- och skolbibliotek	21
Grundläggande fakta om länets kommuner och folkbibliotek.....	22

Inledning

I linje med [bibliotekslagen](#) (§17) beskriver Region Gävleborg i denna biblioteksplan riktning och ambition för Region Gävleborgs samlade biblioteksverksamhet åren 2023-2026. Biblioteken är mer relevanta än någonsin och planen är ett viktigt strategiskt verktyg för att synliggöra uppdrag, kompetens och prioriteringar i arbetet att stärka det demokratiska samhällets utveckling. Planen är också ett verktyg för uppföljning och erbjuder transparens gentemot allmänheten i användning av gemensamma medel.

Den regionala biblioteksverksamheten finns till för att främja verksamhetsutveckling, kvalitet och samarbete med målet att ge invånarna en jämlik tillgång till litteratur, såväl information och biblioteksservice samt stöd och uppmuntran till informellt som formellt lärande.

För den samlade biblioteksverksamheten i Region Gävleborg ansvarar två nämnder: kultur- och kompetensnämnden för den regionala biblioteksverksamheten och för biblioteken på Bollnäs, Forsa och Västerbergs folkhögskolor samt hälso- och sjukvårdsnämnden för sjukhusbiblioteket.

Bakgrund - socioekonomiska och kulturpolitiska förutsättningar

Gävleborgs län består av tio kommuner med sammanlagt nästan 288 000 invånare.

Rapporten [Jämlikt Gävleborg](#) (2021) beskriver de utmaningar som finns i länet när det kommer till bildningsnivå, ekonomi och hälsa. Människors grundläggande socioekonomiska livsvillkor har stor betydelse för hur de sedan deltar i demokratiska processer och i samhällslivet som helhet. Deltagande och tillit är därför viktiga aspekter i alla verksamheter i Region Gävleborg.

Kulturen har en betydande roll med sin stående inbjudan till deltagande på olika sätt. Region Gävleborg samordnar kultursamverkansmodellens olika processer i länet. Region Gävleborgs kulturavdelning, Kultur Gävleborg, driver verksamhetsutveckling genom att bidra med sakkunskap, metodutveckling, överblick och nätverk för olika verksamhetsområden där Biblioteksutveckling är ett.

Den regionala kulturplanen 2023-2026 tydliggör Kultur Gävleborgs uppdrag. Kulturplanen identifierar prioriteringar som ligger i linje med de regionala och nationella kulturpolitiska målen, [Regional utvecklingsstrategi Gävleborg 2020-2030](#) och [Förenade Nationernas Agenda 2030 för hållbar utveckling](#).

Den regionala kulturplanens prioriteringar är:

- fem regionala, långsiktiga kärnprinciper:
 - barns och ungas rätt till kultur: kultur för, med och av barn och unga är prioriterad i linje med [Förenade Nationernas konvention om barnets rättigheter](#)
 - demokratiskt förhållningssätt: ett demokratiskt förhållningssätt ska prägla kultursektorn
 - jämlikhet: jämlikhet är en förutsättning för att främja vidgat deltagande
 - kultursektorns integritet: åsiktsfrihet, yttrandefrihet och konstnärlig frihet är grunden för kultursektorns integritet
 - professionella kulturskapares och övriga kulturarbetares villkor: yrkesverksamma inom kultursektorn ska ha goda arbetsvillkor

- tre utvecklingsområden som på olika sätt präglar även den regionala biblioteksplanen:
 - stärkt interaktion: kultursektorns aktörer interagerar med varandra och med andra sektorer i samhället
 - vidgat deltagande: kultursektorn strävar efter att inkludera alla
 - miljömässig hållbarhet: kultursektorn bidrar till miljömässig hållbarhet
- särskilda prioriteringar per verksamhetsområde. För verksamhetsområdet biblioteks- och läsfrämjande verksamhet handlar det om att arbeta med denna regionala biblioteksplans fokusområden.

Bibliotekens omvärld - utmaningar

När världen förändras behöver biblioteken också göra det. För att fortsätta kunna vara relevant för invånarnas behov och nya beteendemönster behöver en förflyttning som är strategisk och långsiktig ske. Den ska bygga vidare på det värde och den nytta biblioteken ger idag.

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) är bibliotekens internationella sammanslutning som samverkar för att stärka och utveckla biblioteksväsendet världen över. 2021 sammanställde IFLA [betydande trender med sammanlagt 20 spaningar kring samtiden](#). De fem mest avgörande spaningarna synliggör utmaningar som även biblioteken i Region Gävleborg står inför, de handlar om att:

- det digitala är här för att stanna - allt fler föredrar digitala tjänster vilket ställer viktiga frågor om värdet av fysiska erbjudanden, om tillgång till teknik och snabbhet för att möta efterfrågan och förväntningar
- mångfald på allvar - medvetenheten kring diskriminering ställer viktiga frågor om bibliotekens mediesamlingar, service och praktiker
- klimatet uppmärksammas - klimatförändringen medför hot som kräver anpassning och biblioteken utgör inget undantag
- livslångt lärande - i en arbetsmarknad med stor rörlighet behöver lärandet vara konstant, behov som biblioteken kan stödja
- klyftor ökar - i och med digitaliseringen tenderar de som stått utanför att hamna efter ännu mer med risk för ökad fattigdom som följd

Landets samlade biblioteksresurser tillhör alla och bibliotekens medarbetare möter människor i olika situationer i livet. En jämlik tillgång till dessa resurser ställer krav på logistik, system och underlättande regler med användarfokus. Digitaliseringen kommer med både möjligheter och utmaningar.

Biblioteken har, i en tid då mycket samhällsservice flyttat ut på nätet, blivit en plats för olika typer av medborgarservice. Rapporten [Bibliotek som medborgarkontor](#) som Svensk biblioteksförning publicerade 2021 visar att biblioteken utför en stor variation av samhällsservice men att det inte alltid finns ett tydligt uppdrag om vem som ansvarar för kommuninvånarnas behov av hjälp och stöd.

Detta blev extra tydligt under pandemins utbrott då några kommuner klassade sina folkbibliotek som samhällsviktiga aktörer. I förslaget till nationell biblioteksstrategi, [Demokratins skattkammare](#) från 2019, är en av slutsatserna att biblioteken i en kris eller krigssituation har en viktig roll för en oberoende informationsförmedling och ska därför ses som en del av civilförsvaret.

En förutsättning för bibliotekets demokratiska, samhällsviktiga och läsfrämjande uppdrag är att biblioteket står för åsikts- och yttrandefrihet och är neutrala i politiska, ideologiska och religiösa frågor. Det uppdraget ska förvaltas ödmjukt och kunskapsunderbyggt. Bibliotekens roll är att ge verktyg för att navigera i en komplex omvärld, inte att bära sanningen.

Folkbiblioteken har under flera år haft möjlighet att söka statliga medel (*Stärkta bibliotek*) för verksamhetsutveckling. Den [uppföljningsrapport](#) som Kulturrådet publicerade 2021 visar att de medel som söktes främst användes till att rusta biblioteken som plats, till verksamhet och aktiviteter i och omkring biblioteket samt till insatser inriktade mot särskilda användargrupper. Statliga medel har blivit alltmer avgörande för lokal verksamhetsutveckling.

Region Gävleborgs biblioteksverksamheter

Dessa biblioteksverksamheter har regional biblioteksplan som styrdokument.

Biblioteksutveckling Gävleborg

I enlighet med [bibliotekslagen](#) (SFS 2013:201) § 11 bedriver Region Gävleborg regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet i relation till de folkbibliotek som är verksamma i länet samt till Region Gävleborgs övriga bibliotek. Ansvaret för respektive kommunbiblioteks verksamhet ligger på det enskilda bibliotekets huvudman.

Den regionala biblioteksverksamheten (Biblioteksutveckling) är en del av Kultur Gävleborg med administrativt stöd och enhetschef. Biblioteksutveckling främjar kvalitet genom att arbeta för jämlik tillgång till litteratur, information och biblioteksservice med stöd till både formellt och informellt lärande såväl som förstörelse. Detta sker genom ett evidensbaserat arbetssätt.

Vidare stödjer Biblioteksutveckling folkbibliotekens verksamhetsutveckling genom att erbjuda insatser för ökad kompetens. För att kunna fortsätta vara relevanta i en digital tid behöver biblioteken metoder för ökad inkludering och tillgänglighet samt för läs- och litteraturfrämjande.

Samverkan är det främsta verktyget och sker genom samarbete i det praktiska och med struktur i form av samordning.

För att uppnå dessa tre målsättningarna att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet initierar och driver Biblioteksutveckling kortare projekt och längre processer. Utvecklingsarbetet sker bland annat genom reflekterande samtal, omvärldsbevakning och aktivt nätverkande för att identifiera och fylla kunskapsluckor så att verksamheten kommer invånaren tillgodo.

Personalresurser är följande:

- 3 verksamhetsutvecklare inom bibliotek på 100 % samt 1 på 40 %
- 1 verksamhetsutvecklare inom litteratur på 100 %
- vid projekt och särskilda satsningar tillsätts vid behov extra personella resurser

Sjukhusbiblioteken

Sjukhusbiblioteken har ett regionövergripande uppdrag med fysisk placering vid sjukhusen i Hudiksvall och Gävle. Deras uppdrag är att aktivt bidra till kunskaps- och kompetensutveckling och vara stöd vid forskning för målgruppen anställda och studenter inom hälso- och sjukvården, men fyller även en funktion för de patienter och närstående som vill veta mera om sjukdomstillstånd och hälsa.

Det sker genom ett brett och kvalitetssäkrat medieutbud både fysiskt som digitalt. En förutsättning för detta är hög och ändamålsenlig kompetens hos personalen som pedagogiskt utformar sökstrategier och förmedlar kunskaper i informationsinhämtning inom relevanta områden.

Kultur har en stor betydelse för såväl lärande som upplevd hälsa. Därför tillhandahåller sjukhusbiblioteken även allmän litteratur och medier i begränsad omfattning.

Verksamheten omfattar all offentligt driven hälso- och sjukvård. Region Gävleborg erbjuder de privata vårdgivare som bedriver hälso- och sjukvård tillgång till tjänster genom avtal, detsamma gäller regionens övriga verksamheter och bolag.

Sjukhusbibliotekens verksamhet är beroende av samarbeten regionalt och nationellt, bland annat genom EIRA-samarbetet (Effective Information Retrieval and Acquisition) som syftar till att säkerställa hälso- och sjukvårdens tillgång till vetenskaplig information.

Samarbete sker med hälso- och sjukvårdens alla verksamheter, bland annat har initiativ tagits till utvecklat samarbete med de Hälсотorg som finns på Hudiksvall och Gävle sjukhus. Hälсотorgen jobbar med att vägleda patienter, närstående och övriga besökare till kvalitetssäkrad information samt stöd till förändring av livsstil inom ett antal områden. Hälсотorgen synliggör sjukhusbibliotekens verksamhet och förmedlar kontaktinformation. Ett annat viktigt samarbete sker med regionens Logopedverksamhet och deras arbete med *Läs på recept*.

Personalresurser är följande:

- Sjukhusbiblioteket i Hudiksvall, en bibliotekarie på 100%
- Sjukhusbiblioteket i Gävle två bibliotekarier på 100%

Bibliotek på Bollnäs, Forsa och Västerbergs folkhögskolor

Region Gävleborg driver tre folkhögskolebibliotek: på Bollnäs, Forsa och Västerbergs folkhögskolor. De hör till folkbildningen som enligt [Proposition 2013/14:172 Allas kunskap - allas bildning](#) ska erbjuda alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället. [Förordningen \(2015:218\) om statsbidrag till folkbildningen](#) reglerar statens stöd till folkhögskolorna. Stödets syfte är att:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald av människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet

Det demokratiska uppdraget står i fokus. Biblioteken spelar en central roll i arbetet med att vara nav för informations- och kunskapsinhämtning. De är delar av skolornas pedagogiska verksamhet och erbjuder tillgång till en variation av medier samt kunskaper i informationssökning och ett kritiskt förhållningssätt. Deras utbud hålls aktuellt och relevant i samverkan med deltagare och de pedagogiska arbetslagen. Folkhögskolebiblioteken gör särskilda satsningar för att stödja personer med läs- och skrivsvårigheter och personer med svenska som andraspråk genom att bredda utbudet av lättlästa böcker på svenska och engelska på olika nivåer och i olika format. Därutöver bedriver de i samarbete med skolans pedagoger läsfrämjande aktiviteter. Biblioteken är öppna dygnet runt.

Personalresurser är följande:

- Bollnäs folkhögskola: 1 biblioteksassistent på 50 %
- Forsa folkhögskola: 1 lärare på 25 %
- Västerbergs folkhögskola: 1 bibliotekspedagog på 50 %

Fokusområden 2023-2026

För att fortsätta vara relevanta i en föränderlig tid behöver biblioteken göra en del strategiska förflyttningar. Biblioteksutveckling har i dialog med övriga regionala biblioteksverksamheter identifierat fem fokusområden som extra angelägna och där biblioteken kan fungera som både arena och aktör:

- bibliotek som arena och aktör för en stärkt demokrati
- bibliotek som arena och aktör i det digitaliserade samhället
- bibliotek som arena och aktör i ett kontinuerligt lärande
- bibliotek som arena och aktör för litteraturens ställning, stärkt språkutveckling och ökad lust till läsning
- bibliotek som arena och aktör för miljömässig hållbarhet

Dessa fokusområden går i varandra där uppdraget att främja demokratins utveckling är övergripande för alla biblioteksinsatser. I den regionala biblioteksplanen är demokrati ett eget fokusområde. Prioriteringarna utgår från kulturplanens kärnprinciper och utvecklingsområden.

Tre aspekter genomsyrar allt arbete och återkommer under alla fokusområden:

- prioriterade målgrupper är enligt bibliotekslagen barn och unga, människor med funktionsvariationer, människor med andra modersmål än svenska och Sveriges nationella minoriteter. Biblioteken strävar efter ickediskriminering, normmedvetenhet och inkludering
- samverkan behöver ständigt utvecklas då bibliotek är delar av sin samtid och sitt lokala sammanhang. Biblioteksutveckling främjar samverkan mellan biblioteken i länet och mellan biblioteken och andra aktörer för erfarenhetsutbyte och ökad kompetens. Biblioteksutveckling samverkar naturligt med andra verksamhetsområden inom Kultur Gävleborg, särskilt med verksamhetsområdet litteratur som konstform
- hållbar utveckling har en ekologisk, en social och en ekonomisk dimension. Det är dimensioner som alla står i relation till varandra. Begreppet hållbar utveckling betyder att uppfylla dagens behov utan att påverka möjligheter att uppfylla framtidens behov. [Agenda 2030](#) är en resolution tagen av Förenta Nationernas generalförsamling och innehåller 17 mål för hållbar utveckling. Biblioteken bidrar särskilt till att uppfylla: mål 4 ”god utbildning för alla”, mål 10 ”minskad ojämlikhet”, mål 11 ”hållbara städer och samhällen”, mål 12 ”minskad produktion och konsumtion” och mål 16 ”fredliga och inkluderande samhällen”.

Bibliotek som arena och aktör för en stärkt demokrati

Alla ska kunna delta och vara delaktiga på sina villkor. Biblioteken är lokalsamhällets demokrativerkstad där alla har möjlighet att få nya intryck, ge uttryck och att göra avtryck i sin samtid.

Demokratien är inte statisk, det är ett pågående arbete att värna och utveckla den. Regeringens skrift [Strategi för en stark demokrati](#) från 2018 nämner tre utmaningar som är särskilt viktiga att bemöta:

- ett demokratiskt utanförskap
- ett hotat demokratiskt samtal
- antidemokratiska aktörer som utmanar demokratin

De digitala plattformarnas ökade betydelse har medfört möjligheter för fler att delta, men också bidragit till ökad spridning av desinformation och politisk propaganda.

Ökad kunskap och medvetenhet är vägen för att möta dessa utmaningar. Bibliotekens roll som offentlig, trovärdig och tillitsskapande arena har förutsättningar att vara en samlade plats för demokratiska samtal i lokalsamhället och en aktör för att stärka människors färdigheter och därmed möjligheter att påverka sin vardag och delaktighet i samhället.

Prioriterade grupper

Människor har olika förutsättningar och olika behov. Gävleborgs län är ett län med stor landsbygd och långa resvägar till allmän service och med utmaningar i form av bildningsnivå, ekonomi och hälsa. Att verka för jämlik tillgång till litteratur, information och kunskap är därför en utmaning. Tillgänglighet är viktigt oavsett om det gäller språk, funktionsvariation, ålder, ekonomi eller närhet till service oavsett var du bor - i stad eller på landet. Särskilt prioriterade grupper finns i åtanke för att inkludera alla i bibliotekens verksamhet. Ett normkritiskt perspektiv genomsyrar arbetet för att fler berättelser ska få ta plats och synas.

Samverkan

I en samtid präglad av digitalisering och pandemi har biblioteks roll som medborgarkontor blivit tydlig. Många bibliotek står för en samhällsviktig service som utmanar gränsen för bibliotekets uppdrag. Denna förändring kräver tid för samtal om bibliotekens roll, såväl som god tillgång till teknik och kompetens att handleda allmänheten i hjälp till självhjälp. Dialogen mellan bibliotek, politik, myndigheter och civilsamhälle behöver mer än någonsin vara levande. Liksom samtalet med användarna. Biblioteken har förutsättningar för långsiktig kvalitetssäkring av det samtida och framtida uppdraget, i samarbete med andra aktörer.

Hållbar utveckling

Biblioteken är en viktig men ibland osynlig aktör för social hållbarhet. Med ett rikt medieutbud, fri tillgång till information, generösa öppettider och god källkritisk kompetens främjar de dagligen bildning och utbildning. Kultur och läsning är språkutvecklande och bidrar till ökad hälsa, med *Shared reading*, *Bokstart*, *Läs på recept* och biblioterapi som tydliga exempel. Biblioteken bidrar till många av [Agenda 2030](#):s globala mål för hållbar utveckling, vilket behöver stärkas och synliggöras ytterligare.

Detta fokusområde prioriteras genom att:

Biblioteksutveckling Gävleborg

- tillsammans med folkbiblioteken utforskar former för aktivt demokratiarbete i lokalsamhället och arrangerar insatser för ökad kunskap och gemensam reflektion mellan biblioteken och andra aktörer kring demokratin och dess utmaningar
- främjar folkbibliotekens arbete med ökad delaktighet och tillgänglighet utifrån ett användarperspektiv
- stödjer arbetet med att implementera Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter
- kommunicerar biblioteken som resurs och mötesplats för demokratin i kommun, region och nationellt

Sjukhusbiblioteken

- ökar tillgängligheten till biblioteksservice utanför de fysiska biblioteksrummen genom uppsökande verksamhet, utvecklat arbetet med klinisk bibliotekarie, samt så fort lokaler finns tillgängliga erbjuda viss service på plats vid Bollnäs sjukhus
- utforskar användarcentrerade metoder för att möta målgruppernas behov
- ökar tillgängligheten över hela dygnet via till exempel nya obemannade arbetssätt som *Meröppet* och utlämning av böcker via serviceskåp
- undersöker förutsättningar och intresse för samverkan med kommunal vård och omsorg

Folkhögskolebiblioteken

- utvecklar biblioteken som nav för information och litteratur av god kvalitet för skolans personal och deltagare
- utforskar metoder för dialog med skolans deltagare för ökad delaktighet

Bibliotek som arena och aktör i det digitaliserade samhället

I ett alltmer digitaliserat samhälle finns biblioteket som en trygg fysisk plats att gå till för att få hjälp och vägledning med digitala verktyg, men också som digital plats med tjänster att ta del av dygnets alla timmar.

Enligt rapporten [Svenskarna och internet](#) (2021) avstår var femte svensk internetanvändare från att använda digitala samhällstjänster eftersom de känner sig osäkra. Det digitala utanförskapet har blivit tydligare i och med pandemin. Av de som aldrig är på nätet är många äldre, lever på landsbygden och bor i hushåll med låga inkomster.

Biblioteken är en möjlighet och ibland en livlina för människor som av olika skäl står utanför. Digitaliseringens effekter är märkbara på biblioteken som behöver personal med nya kompetenser för att möta samhällsförändringen. Det handlar om kompetens att beställa teknik och tjänster som är användarvänliga och håller god kvalitet. Det handlar lika mycket om att främja digital bildning, handleda och förmedla kunskap vidare till allmänheten. Den trygghet och det förtroende som finns för biblioteken behöver återspeglas även i de digitala rummen. Integritet och säkerhet är viktiga aspekter i överenskommelsen mellan bibliotek och användare och därmed unikt i en tid då data i många sammanhang fungerar som valuta.

Källkritik ingår i bibliotekens basverksamhet sedan länge men är kunskaper som hela tiden behöver uppdateras för att vara en spetskompetens. Det ligger i linje med uppdraget att minska den digitala klyftan och stärka allmänhetens medie- och informationskunnighet (MIK).

Prioriterade grupper

Bland de som står utanför den digitala utvecklingen är många äldre och människor med funktionsvariation. Barn idag är födda i en uppkopplad värld men kan ändå sakna värdefull kunskap i att värdera och kritiskt granska information. Hot och hat är inte ovanliga och kan bidra till att människor avstår från att dela sin åsikt med andra. Biblioteken möter alla människor på den nivå de befinner sig och är måna om att alla ska kunna delta.

Samverkan

Biblioteken är viktiga aktörer för att minska den digitala klyftan, men är inte ensamma med ett digitaliseringsuppdrag. Samverkan är nödvändig för att skapa förutsättningar för fler att delta på sina villkor. Resurser och kompetenser behöver samordnas både lokalt, regionalt och nationellt. Bland annat finns en regional digitaliseringskoordinator som fram till 2025 har ett samverkansuppdrag gentemot kultursektorn.

Hållbar utveckling

De senaste fem åren, då den nationella satsningen *Digitalt först* och pandemin pågått, har kunskaper om att genomföra digitala möten och arrangemang ökat. Villkoren för sammankomster har medfört betydligt färre resor. Digital teknik har även möjliggjort för bibliotek att hålla *Meröppet*, vilket ökat allmänhetens tillgänglighet till bibliotekens lokaler och bestånd. Fler och mer utvecklade digitala tjänster ger ökad tillgång till utbud och service. Det bidrar till *Agenda 2030*:s mål om bildning, utbildning och jämlikhet. Att utveckla digitala metoder och arbetssätt går väl i linje med en ökad medvetenhet om miljö- och klimatfrågor.

Detta fokusområde prioriteras genom att:

Biblioteksutveckling Gävleborg

- tillsammans med biblioteken utvecklar det digitala biblioteket som plats för möten och bildning, bland annat utifrån en strävan om miljömässig hållbarhet
- ökar biblioteksmedarbetarnas medie- och informationskunnighet genom kompetensutvecklande insatser
- är ett stöd i folkbibliotekens pedagogiska uppdrag att öka allmänhetens delaktighet samt främja samverkan mellan biblioteken och andra aktörer i uppdraget att minska det digitala utanförskapet

Sjukhusbiblioteken

- utvecklar metoder för att erbjuda utbildningar och fortbildningar digitalt
- utvecklar tjänster som ökar tillgängligheten utanför öppettider och det fysiska biblioteksrummet
- utvecklar och förmedlar källkritisk kunskap samt erbjudandet av relevanta digitala tjänster och service

Folkhögskolebiblioteken

- utvecklar erbjudandet av digitala hjälpmedel och verktyg samt ökar tillgängligheten genom att höja kunskapsnivån hos hela personalen
- samarbetar med de pedagogiska arbetslagen för att ge kursdeltagarna förutsättningar att bli mer digitalt aktiva vilket motverkar digitala klyftor

Bibliotek som arena och aktör i ett kontinuerligt lärande

Biblioteket stödjer var och ens möjlighet till kontinuerligt lärande och jobbar ständigt med att utveckla verksamheten för att möta samhällets utmaningar.

Förändringar i samhällsutvecklingen kräver nya sätt att se på lärande. Många byter karriär flera gånger i livet vilket medför behov av ny kunskap och fler färdigheter. Ett kontinuerligt lärande är nödvändigt för att ta till sig nya metoder och innovationer. Ett livslångt lärande är förenat med bildning, men också med lust och personlig utveckling.

Bibliotek är naturliga platser för förkovran med erbjudande om rik tillgång till medier, studieplatser, tjänster, kulturupplevelser och informationskompetens. De kan också utgöra en mötesplats som lockar till delat och gemensamt kunskapsskapande. Det sker genom läsning och samtal, men också genom det medskapande som ett *Makerspace* eller *Skaparbibbla* kan erbjuda. En plats för skapande uppmuntrar människors lust att utvecklas och att dela sina kunskaper med andra.

Lärandet utgår från varje enskild individ. För att möta de behov som finns behöver biblioteken vidareutveckla sin verksamhet som lärande organisationer med professionalism i kombination med användarcentrerade metoder. Delningskulturen är stark. Den regionala biblioteksverksamheten bidrar till kunskap om hur biblioteken utvecklas genom studier och kartläggningar samt genom att omvärldsbevaka och synliggöra olika utvecklingsmöjligheter.

Prioriterade grupper

Alla ska ha förutsättningar för ett kontinuerligt lärande. Därför jobbar biblioteken extra med att sänka trösklar, särskilt för de som av olika skäl har extra många hinder. Det sker genom att erbjuda medier i olika format, på flera språk och på olika språknivåer. Även aktiviteter genomförs med de prioriterade målgrupperna i åtanke och ambitionen är att ständigt lära mer och göra bättre.

Samverkan

Den naturliga samverkan med de andra verksamhetsområdena på Kultur Gävleborg har bidragit till projekt som ökat lärandet internt och vidgat erbjudandet externt. Bland annat har biblioteken kunnat testa Virtuel reality-teknik (VR, virtuell verklighet) och filmskapande i sina verksamheter.

Det täta samarbetet mellan folkbiblioteken i *HelGe*-samarbetet bidrar till kunskapsdelning och delade resurser. Även Biblioteksutvecklings regionala nätverkande bidrar med erfarenheter, omvärldsbevakning och inspiration. Kompetensutvecklande insatser sker kontinuerligt. En möjlig utveckling är att samarbeta med olika utbildningsinstanser för att exempelvis synliggöra gratiskurser och nätresurser.

Hållbar utveckling

Bildning och tillgång till information av god kvalitet bidrar till [Agenda 2030](#):s globala mål för hållbar utveckling. Det tydligaste är målen om utbildning och jämlikhet.

Detta fokusområde prioriteras genom att:

Biblioteksutveckling Gävleborg

- främjar folkbibliotekens arbete med att utforska metoder för kollegialt lärande
- främjar bibliotekens stöd i människors lärande genom kompetensutveckling utifrån forskning och erfarenhetsbaserad kunskap
- utforskar tillsammans med folkbiblioteken skapande som del i lärandet
- stödjer folkbibliotekens arbete med ökad tillgänglighet så att alla kan ta del av bibliotekens tjänster och service
- arbetar för ökad samverkan mellan biblioteken och med andra aktörer genom nätverk och omvärldsanalys
- synliggör bibliotekens roll i det kontinuerliga lärandet

Sjukhusbiblioteken

- utvecklar möjligheterna att erbjuda digital service såsom webbaserade utbildningar, inspelade pedagogiska genomgångar och drop-in sessioner för ökade kunskaper i informationssökning hos målgrupperna
- utvecklar samarbetet inom Kultur Gävleborg genom att bidra till insatser som stärker patienter och närstående
- undersöker möjliga samarbeten mellan sjukhusbiblioteken och Kultur Gävleborg i arbete med Kultur och hälsa

Folkhögskolebiblioteken

- är en aktiv resurs i skolans undervisning och utvecklar beståndet utefter deltagarnas behov och skolans mål
- är en aktör för att deltagare med läs- och skrivsvårigheter ska kunna utveckla sitt lärande efter sina villkor
- utvecklar nätverkandet mellan folkhögskolebiblioteken för kunskaps- och erfarenhetsdelning
- ökar kunskap hos all skolpersonal om vad ett skolbibliotek är och kan vara

Bibliotek som arena och aktör för litteraturens ställning, stärkt språkutveckling och ökad lust till läsning

Biblioteket är en tillåtande, rogivande plats, anpassad efter olika behov och fylld av läsupplevelser. Där finns möjlighet att få syn på något nytt och oväntat i form av en bok och berättelse, ett möte med ny kunskap och med nya människor och erfarenheter. Ett rikt språk och många berättelser berikar livet och lockar till eget skrivande.

Att kunna läsa är en grundläggande demokratisk rättighet. Det är avgörande för att ta del av samhällslivet och tillgodogöra sig information men också ett sätt att upptäcka nya världar genom det lustfyllda läsandet.

Litteraturen är en egen konstform som är både språk- och kulturbärande. Den bidrar till inkludering och mångfald genom att synliggöra och problematisera maktstrukturer och ojämlikheter.

Kultur Gävleborg har ett regionalt uppdrag att stärka, främja och utveckla litteraturen i samverkan med länets professionella aktörer, institutioner, kommuner och civilsamhället. Där ingår folkbiblioteken som viktiga aktörer som förmedlare och skönlitteraturen har alltid varit en viktig del i bibliotekens arbete. Berättelser berör och läsande berikar. De lokala författarna är inspirerande förebilder.

Prioriterade grupper

Tillgång till språk är viktigt för varje människas identitet. Det gäller att börja tidigt med att omge barn med språk, böcker och berättelser. Biblioteken har en lång erfarenhet när det gäller läsfrämjande verksamhet och många läsfrämjande projekt har genomförts under åren, främst gentemot barn och unga.

Läsning har ett värde för lust, personlig utveckling och konstnärliga upplevelser. Biblioteken är relativt ensamma om uppdraget att främja läsning utan att döma eller bedöma. Därför är det extra viktigt att utforska sätt som ger alla oavsett ålder, språkkunskap eller förmåga möjligheter att möta många olika berättelser, inte minst när det gäller Sveriges nationella minoritetsspråk.

Litteraturhuset Trampolin i Sandviken arbetar särskilt med att stärka barn och ungas läs- och språkutveckling genom olika estetiska uttrycksformer, bland annat genom att erbjuda fortbildning och samordna ett regionalt nätverk för vuxna som arbetar med barns och ungas skrivande.

Samverkan

Bibliotek är delar i ett litterärt sammanhang där författare, förlag, distributörer, bokhandlare, översättare, kritiker, biblioteksmedarbetare och läsare samspelar. Det är en infrastruktur för läsande och skapande där aktörerna bär upp, stödjer och påverkar varandra. Bibliotekets roll i detta system är att tillgängliggöra en mångfald av berättelser, att väcka och underhålla ett läsintresse vilket för många leder till ett läsande liv och för vissa till ett eget författarskap. Biblioteket bidrar också till litteraturområdets ekonomiska förutsättningar genom litteraturinköp, ersättning till författare vid programverksamhet och framförallt genom att litteraturen möter en publik. Biblioteket spelar också en viktig roll för att hålla liv i litteratur som åldras år för år.

Behovet av berättelser är beständigt, däremot är de berättelsebärande formaten fler än förr. Biblioteket har en sammanlänkande roll att spela i att finna nya, fungerande lösningar.

Samverkan mellan regionala och lokala aktörer skapar nya möjligheter för litteraturen, till exempel genom bokmässor, litteraturfestivaler samt nätverk för författare, översättare, litterära sällskap och bibliotekspersonal.

Samverkan sker och utvecklas vidare tillsammans med exempelvis logopedin och BVC för att nå de minsta barnen.

Hållbar utveckling

Språk och läsning är grunden för både kommunikation och kunskapsinhämtning och bidrar därför till [Agenda 2030](#):s globala mål för en hållbar utveckling.

Detta fokusområde prioriteras genom att:

Biblioteksutveckling Gävleborg

- lyfter aktuell forskning och metodutveckling samt erbjuder kompetenshöjande insatser för att stödja folkbibliotekens läsfrämjande arbete
- utforskar metoder för att mäta effekter av olika läsfrämjande insatser
- stärker folkbibliotekens litteraturförmedlande uppdrag genom att bland annat synliggöra gävleborgslitteraturen
- främjar en mångfald av berättelser och i format som inkluderar fler för ett jämlikt läsande

Sjukhusbiblioteken

- utforskar arbetet med skönlitteratur som del i språkutveckling för medarbetare och studenter med andra modersmål än svenska

Folkhögskolebiblioteken

- vidareutvecklar språk- och läsfrämjande verksamhet exempelvis med *Bokstart*, högläsning och läsecirklar

Bibliotek som arena och aktör för miljömässig hållbarhet

Biblioteken bidrar till ökad kunskap om en hållbar framtid.

Klimatet är en angelägen fråga för hela samhället. Ökad miljömässig hållbarhet kräver kunskap och agerande, internationellt så väl som nationellt, regionalt, lokalt och individuellt. Alla behöver leva och verka inom ramen för naturens resurser. Cirkulär ekonomi och stärkt delningskultur bidrar till en hållbar framtid.

Bibliotek är goda exempel på cirkulär ekonomi som köper in medier som används om och om igen. Det finns bibliotek som på eget initiativ eller i samverkan med andra aktörer lånar ut fler saker än böcker. Det kan handla om att bygga upp en fritidsbank som lånar ut skridskor, kläder inför en anställningsintervju eller verktyg som behövs tillfälligt vid en flytt.

Ambitionen är att biblioteken bedriver sin verksamhet på ett miljömässigt hållbart sätt. Det innebär att utveckla metoder och arbetssätt såväl fysiskt som digitalt, samt att arbeta för en ökad medvetenhet om miljö- och klimatfrågor genom information- och kunskapspridning tillsammans med sina samarbetsparter.

Prioriterade grupper

Likvärdig tillgång till biblioteksservice är en viktig fråga. Digitala medier och verktyg för programverksamhet ökar tillgängligheten och utbudet för prioriterade grupper liksom för de som har långt till sitt bibliotek. Minskade resor är en följd. Å andra sidan är dessa digitala lösningar kopplade till miljömässiga utmaningar, inte minst när det gäller energiförbrukning.

Folkbibliotekens medarbetare möter många barn och unga och kan därigenom vara aktörer för att sprida kunskap och inspirera till miljömässig hållbarhet.

Samverkan

Samverkan med aktörer inom offentlig sektor liksom civilsamhälle behöver utforskas för att utveckla biblioteksverksamheten i en hållbar riktning. Några bibliotek samverkar redan med gemensam biblioteksbil. Ett mobilt bibliotek är också ett exempel där samverkan lett till att de tar emot miljöfarligt avfall på sina turer.

Detta fokusområde prioriteras genom att:

Biblioteksutveckling Gävleborg

- driver verksamhet på ett genomtänkt miljömässigt hållbart sätt
- bidrar till insatser som lyfter fram miljö- och klimatfrågor i bibliotekssammanhang
- synliggör bibliotekens bidrag till en cirkulär ekonomi där gemensamma resurser tas tillvara

Sjukhusbiblioteken

- driver verksamhet på ett genomtänkt miljömässigt hållbart sätt

Folkhögskolebiblioteken

- synliggör fakta och tillhandahåller kunskap om miljö och hållbarhet
- utforskar möjlighet till utlån av mer än medier, som exempelvis symaskin eller skridskor

Biblioteksplaneprocess

Nyckelorden för samverkan är tillit och kollektiv kompetens. Dialoger och samråd skapar tillit och är grunden för att möta varandra, få förståelse, byta idéer och bygga en gemensam framtid och därmed tillsammans göra skillnad.

Den regionala biblioteksplanen är framtagen genom en bred dialogprocess, anpassad efter rådande pandemi, för att skapa förankring och vara relevant för de verksamheter som planen berör.

Dialogprocessen har fungerat som tillfällen att samla kunskap om de olika biblioteksverksamheterna och att få inspel på vad som är aktuellt för varje verksamhet. Utmaningar har identifierats i samtal om vilken utveckling som behöver ske framåt.

Biblioteksplaneprocessen har skett parallellt med kulturplaneprocessen för 2023-2026. 28 maj 2021 ägde exempelvis en särskild kulturplanelog om regional biblioteks- och läsfrämjande verksamhet rum. Dialoger har förts med folkbibliotekscheferna på två ordinarie styrgruppsmöten samt ett separat möte under 2021. Fyra arbetsmöten har genomförts tillsammans med sjukhusbiblioteken och folkhögskolebiblioteken från mars-december 2021, samt fem möten enskilt med folkhögskola och sjukhusbibliotek

Arbetet har presenterats för Kultur- och kompetensnämnden (20 oktober 2021 3 februari 2022) och Hälso- och sjukvårdsnämnden (20 oktober 2021).

Kultur- och kompetensnämnden och Hälso- och sjukvårdsnämnden godkände att regional biblioteksplan Gävleborg 2023-2026 skickades på remiss under perioden 25 mars-31 maj 2022.

Remissinstanser är följande:

- kommuner i Gävleborgs län
 - Bollnäs
 - Gävle
 - Hofors
 - Hudiksvall
 - Ljusdal
 - Nordanstig
 - Ockelbo
 - Ovanåker
 - Sandviken
 - Söderhamn

- Högskolan i Gävle

- regionala funktionshinders-föreningar i Gävleborgs län
 - Funktionsrätt Gävleborg
 - Synskadades Riksförbund (SRF) Gävleborg

- regionala pensionärsorganisationer i Gävleborgs län som finns representerade i Region Gävleborgs pensionärsråd
 - Pensionärernas riksorganisation (PRO) Gävleborg
 - Riksförbundet PensionärsGemenskap (RPG) Södra Norrland
 - Svenska Kommunalpensionärernas Förbund (SKPF pensionärerna) Distrikt Gävleborg
 - Svenska pensionärsförbundet (SPF Seniorerna) Gästriklandsdistriktet och Hälsingedistriktet

Övriga intressenter var välkomna att lämna in remissvar.

Region Gävleborg bearbetade den regionala biblioteksplanen utifrån de inlämnade remissvaren. Region Gävleborgs politiska instanser antog slutversionen vid följande sammanträden:

- kultur- och kompetensnämnd: 19 oktober 2022
- hälso- och sjukvårdsnämnd: 19 oktober 2022
- regionstyrelse: 2 november 2022
- regionfullmäktige: 22-23 november 2022

Region Gävleborg skickar den antagna regionala biblioteksplanen till Kungliga biblioteket.

Verksamheternas samordning och uppföljning

Kultur Gävleborg sammankallar sjukhusbiblioteken och biblioteken på Bollnäs, Forsa och Västerbergs folkhögskolebibliotek till återkommande avstämningar för att skapa förutsättningar för samverkan.

Region Gävleborg ska genomföra och följa upp regional biblioteksplan Gävleborg 2023-2026 inom ramen för årliga verksamhetsplaner och verksamhetsberättelser.

För Biblioteksutveckling sker uppföljning även inom ramen för kultursamverkansmodellen och regional kulturplan Gävleborg 2023-2026.

För sjukhusbiblioteken sker uppföljning kvalitativt och kvantitativt inom ramen för ordinarie verksamhetsuppföljning och verksamhetsberättelse.

För folkhögskolebiblioteken sker uppföljning även till Folkbildningsrådet.

Region Gävleborgs samtliga biblioteksverksamheter deltar i ett årligt dialogtillfälle där varje verksamhet presenterar utfört arbete med biblioteksplanens fokusområden. Kultur Gävleborg har i uppdrag att sammankalla till denna dialog.

Bilagor

Kommunernas folk- och skolbibliotek

Gävleborgs län består av tio kommuner av varierande storlek. Där finns ett huvudbibliotek i varje kommun med sammanlagt 31 filialer, två mobila bibliotek och en biblioteksbil samt 21 skolbibliotek (både grundskole- och gymnasiebibliotek med minst halvtidsbemanning). Skolbiblioteken är organiserade på olika sätt i kommunerna.

Dessa bibliotek finns i länets tätorter, på landsbygd och i vissa fall i glesbygd med de skilda förutsättningar det innebär. Forskningsstudien [Folkbibliotek i glesbygd](#) (2019) visar att glesbygdskommuner sällan har möjlighet att bygga biblioteksverksamhet utöver öppethållandet. De små och ansträngda resurserna sätter ramarna. Studien betonar att den verksamhet som löper hög risk att drabbas är ”läsfrämjandearbetet, arbetet med de nationella minoriteterna och urfolket samerna samt frågor som rör digital delaktighet och digitalisering”.

I Gävleborgs län finns sedan 2006 det väletablerade bibliotekssamarbetet, *HelGe-biblioteken*, som Kultur Gävleborg samordnar. Det inkluderar Biblioteksutveckling och länets samtliga folkbibliotek. Samarbetet är en regional plattform för att stärka folkbibliotekens verksamhet och utveckling där Biblioteksutvecklings verksamhetsutvecklare fungerar som strategiskt stöd vid behov. En överenskommelse med årlig verksamhetsplan tydliggör detta samarbete.

Varje kommun ansvarar enligt bibliotekslagen för att upprätta en kommunal biblioteksplan som behandlar den egna biblioteksverksamheten, där folkbibliotek och skolbibliotek ingår.

Ett flertal nationella satsningar har de senaste åren riktats till kommuner och regioner för att öka tillgången till och stärka biblioteksverksamhet i hela landet. Regeringens satsning *Stärkta bibliotek* har skapat goda förutsättningar för bland annat läs- och litteraturfrämjande arbete i Gävleborgs län. Nationella projektmedel till *Bokstart Gävleborg* vars syfte varit att ge de allra minsta en bra språkstart i livet, samt *Digitalt först, med användaren i fokus* som stärkt biblioteksmedarbetarens digitala kompetens, har varit större kompetenslyft och medfört bred samverkan mellan olika aktörer.

Grundläggande fakta om länets kommuner och folkbibliotek

Dessa data gäller kommunernas befolkning (folkmängd, andel av länets totala befolkning, befolkningstäthet, tätortsgrad, och medelålder), landareal samt ekonomiskt utfall för bibliotek (enligt Statistiska Centralbyrån, SCB) 2020¹ och personal- och biblioteks fakta (enligt Kungliga bibliotekets biblioteksstatik 2020):

- personal (helårstjänster)
- kostnad personalens kompetensutveckling (tkr)
- andel kostnad för kompetensutveckling av totala personalkostnader
- huvudbibliotekets öppethållande (i timmar/vecka)
- antal filialer förutom huvudbiblioteket
- mobila bibliotek
- antal fysiska lån/invånare

Tanken är att ge en grundläggande överblick över varierande kommunala utgångspunkter i länet.

SCB presenterar ekonomiskt utfall för bibliotek enligt följande:

Block 3 - Kultur och fritid

Kulturverksamhet

- 320 Bibliotek
Kostnader/intäkter för tillhandahållande och förmedling av information samt utlåning av medier till allmänheten. Allmänskulturell verksamhet som sker i bibliotekets regi såsom utställningar, teater etc. ska föras till Allmän kulturverksamhet.

Nettokostnad: bruttokostnad exklusive externa och interna intäkter (bruttointäkt)

¹ Data för 2021 förväntas komma i september 2022.

		Bollnäs	Gävle	Hofors	Hudiksvall	Ljusdal*	Nordanstig	Ockelbo*	Ovanåker	Sandviken	Söderhamn
Befolkning och landareal 2020	Folkmängd	26 809	102 904	9 570	37 531	18 867	9 483	5 884	11 672	39 290	25 492
	Andel av länets totala befolkning (%)	9,32	35,79	3,33	13,05	6,56	3,30	2,05	4,06	13,67	8,87
	Befolkningsstäthet (invånare/km ²)	14,79	63,76	23,34	15,08	3,59	6,92	5,53	6,23	33,70	24,03
	Landareal (km ²)	1 814,04	1 613,84	409,95	2 489,05	5 256,37	1 370,48	1 064,76	1 873,32	1 165,78	1 060,85
	Tätortsgrad (%)	70,4	94,1	78	72,2	61,3	51,7	59,2	65,9	86,2	77,1
	Medellålder (år)	44,5	41,7	45,1	44,8	45,7	45,2	46,4	45,5	43,7	45,8

		Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto	Brutto	Netto
Ekonomiskt utfall 2020	Bibliotekskostnader	10 535	10 184	56 286	47 261	5 101	4 593	20 013	18 454	10 566	9 352	4 198	3 595	3 566	3 485	7 759	5 865	27 800	25 793	16 615	14 789
	Per capita	0,39	0,38	0,55	0,46	0,53	0,48	0,53	0,49	0,56	0,50	0,44	0,38	0,61	0,59	0,66	0,50	0,71	0,66	0,65	0,58

Personal- och biblioteksåkra 2020	Personal (helårstjänster)	10	48	5,3	24	16,5	4,6	3,8	6,9	26,9	14,1
	Kostnad personalens kompetensutveckling (tkr)**	-	242	34,9	50,7	35,1	14,1	22,4	29,8	43	50,4
	Andel kostnad för kompetensutveckling av totala personalkostnader (%)**	-	1	1,3	0,6	-	0,6	1,5	1	0,3	0,7
	Huvudbibliotekets öppethållande (i timmar/vecka)	58	90	32	57	52	26	48	47	52	58
	Antal filialer förutom huvudbiblioteket	1	8	1	5	4	3	0	1	5	3
	Mobila bibliotek	nej	nej	nej	ja	ja	nej	nej	nej	nej	nej
	Antal fysiska lån/invånare	4,4	4,9	4,4	6,9	8,3	4,9	5,0	7,1	5,6	3,6

*Skol- och folkbibliotek samredovisas **Data från 2018. De kostnader som under pandemin har minskat med 47% bedömdes inte vara relevanta att finnas i denna tabell.